

SAŠA CIMEŠA, IRENA MILOŠ*

Hrvatski jezik u Europskoj uniji – pet godina od ulaska

O hrvatskome jeziku na putu u Europsku uniju pisalo se mnogo i često iz nacionalne perspektive, dok se iz suprotnoga smjera, koji bi ponudio pogled „iznutra” i barem u bitnome rasvijetlio kako se hrvatskim jezikom koriste prevoditelji, terminolozi, pravnici lingvisti, menadžeri, a sad već i stranci koji zbog prirode posla uče hrvatski jezik u europskim institucijama u kojima svi zajedno radimo, govorilo mnogo rjeđe. Ovo je iznimna prigoda da se na početku 2019. podsjetimo na svoju petogodišnju prisutnost u Uniji iz jezične – prevoditeljske i terminološke – perspektive, da zavirimo u rad hrvatske jezične zajednice u Europskoj uniji, konkretno u Europskoj komisiji.

Naime, različite su se struke u Hrvatskoj počele sustavno povezivati prije više od petnaest godina na način koji i danas u okviru svojega jezika možemo smatrati temeljem prijevodne politike u europskim institucijama. Zajednički su rad započeli prevoditelji, terminolozi, jezikoslovci i pravnici lingvisti u suradnji sa stručnjacima različitih struka ujedinjeni u najvećemu prevoditeljskom projektu u povijesti Republike Hrvatske – stvaranju hrvatske inačice pravne stečevine (fr. *acquis communautaire*) – skupa pravnih norma i odluka koje primjenom obvezuju države članice unutar Europske unije, a koje je bilo potrebno provesti u nacionalnome zakonodavstvu do ulaska u Uniju.

Mnogo je truda u to uloženo. Prisjetimo se prvoga *Priručnika za prevođenje pravnih akata Europske unije*, koji je 2002. godine objavio tadašnji Zavod za prevođenje pri Ministarstvu europskih integracija kao jednu od osnovnih smjernica u prevođenju akata primarnoga i sekundarnoga zakonodavstva koji će biti na hrvatskome jednakovrijedni, pravno vjerodostojni i točni kao i na drugim jezicima. Otad naovamo taj se cilj stvaranja kvalitetnoga prijevoda zakonodavnoga teksta, terminološki ujednačenoga, točnoga, a time i pravno sigurnoga, nije zapravo promijenio. Opremljeni hrvatskom inačicom pravne stečevine prevedenom, jezično i stručno pregledanom u Ministarstvu vanjskih i

* Saša Cimeša terminolog je u Europskoj komisiji u Bruxellesu. Od 2015. do 2019. upućeni je nacionalni stručnjak iz MVEP-a, u kojemu je od 2003. (tada Ministarstvo europskih integracija) stekao dugogodišnje prevoditeljsko i terminološko iskustvo. Bavi se terminologijom i prijevodima najprije nacionalnoga zakonodavstva i pregovaračkih dokumenata na engleski jezik, a zatim, do ulaska u Europsku uniju, zakonodavstva EU-a na hrvatski jezik. U intenzivnome terminološkom radu, posebice tijekom prijevoda pravne stečevine EU-a, surađuje sa stručnjacima iz hrvatske državne uprave, a od 2007. do 2010. i u stvaranju i upravljanju terminološkom bazom *Euroterm*. Irena Miloš terminologinja je u Europskoj komisiji u Luxembourgu, u koju je upućena 2015. kao nacionalna stručnjakinja iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. U Institutu radi u Odjelu za hrvatski standardni jezik, suautorica je *Hrvatskoga pravopisa* IHJJ-a i *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika*. Jezična je savjetnica na nekoliko projekata *Strune* te surađuje sa stručnjacima iz akademske zajednice i državnih tijela.

europskih poslova i drugim tijelima državne uprave i finaliziranom u pravnim službama institucija Europske unije (usto i hrvatskom stranom višejezičnoga tezaurusa *Eurovoca*; *Englesko-hrvatskim i hrvatsko-engleskim glosarom Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju*; *Priručnikom za prevodenje pravnih akata Europske unije*; *Englesko-hrvatskim glosarom bankarstva, osiguranja i ostalih financijskih usluga*; *Vodičem za objavljivanje zakonodavstva u povodu proširenja*, glosarima koji su nastali kao neposredni rezultat rada prevoditelja i radnih skupina državnih tijela tijekom terminološkoga usklađivanja pri prevodenju pravne stečevine, terminološkim priručnicima, novim *Hrvatskim pravopisom*, koji je Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje predstavio na međuinstitucijskome sastanku u

Vijeću Europske unije u Bruxellesu 2014., i s već zavidnim rezultatima na projektima izradbe domaćega strukovnog nazivlja koji se izrađuju u *Struni*), ali, možda i najvažnije – vlastitim iskustvom prevoditelja, terminologa, menadžera, ulazimo sa svojim jezikom, službeno dvadeset četvrtim, u Europsku uniju raditi sustavno u njezinim institucijama, u Europsku komisiju, Europski parlament, Vijeće Europske unije, Sud Europske unije, u Europsku središnju banku, Europski gospodarski i socijalni odbor, Odbor regija i na Revizorski sud. S ulaskom u Europsku uniju

zaživjela je u punome smislu te riječi prevoditeljska i terminološka praksa iz prve ruke i na licu mjesta. No, rad u nadnacionalnome okružju ima i svoje zakonitosti utemeljene na standardima višekulturne i višejezične zajednice koje, kad je riječ o prevodenju i nazivlju, zastupaju ovdje svoje nacionalne jezike. O tome radu u Službi za hrvatski jezik u Glavnoj upravi za pismeno prevodenje Europske komisije² možemo dati pogled iznutra, pogled na primjenu jezičnoga nasljeđa koje smo unijeli i njegova daljnje razvoja na kojemu radimo. U prvome redu riječ je o administrativnome stilu hrvatskoga jezika, a ovisno o vrsti dokumenata – o manjemu ili većemu utjecaju pravnoga podstila. Povezano s time, prevoditi na hrvatski jezik normativne i nenormativne odredbe za prevoditelje u Europskoj uniji nije nimalo laka zadaća jer je pitanje slobode prijevoda i zadanosti pravnoga i terminološkoga okvira ovdje uvjetovano pravnom sigurnošću. Nerijetko se rade i prijevodi dokumenata visoke povjerljivosti, pri čemu upravo prevoditelji prvi doznaju važan politički sadržaj koji će biti prenesen određenim dokumentom u državu

² https://ec.europa.eu/info/departments/translation_hr

članicu. Riječ je o dvama hrvatskim odjelima, jednome u Bruxellesu i drugome u Luxembourg, u kojima trenutačno radi pedesetak prevoditelja, uz dva terminologa i nekoliko asistenata uz vodstvo triju načelnika. Upravo što se tiče razvoja nazivlja, na poziv Europske komisije Ministarstvo vanjskih i europskih poslova Republike Hrvatske i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje 2015. upućuju po jednoga stručnjaka za terminološka i jezična pitanja u tu instituciju kako bi se usporedno u prijevode dokumenata te u višejezičnu terminološku bazu IATE (InterActive Terminology for Europe, dostupnu i javnosti³) ugradile terminološka i jezična norma, provele strukovne smjernice, izgradilo živo i brzonastajuće nazivlje na hrvatskome jeziku utemeljeno na tekstovima čiji je zakonodavni predlagatelj Europska komisija, a u čije su donošenje uključene institucije spomenute na početku ovoga članka. No posao je raspoređen tako da se u Europskoj komisiji kroji većina zakonodavstva, s jedne strane prijedlozima ponajprije uredba i direktiva, koje se dalje upućuju na usvajanje u Europski parlament i Vijeće, a s druge njezinim autonomnim aktima te drugim važnim dokumentima koji se prevode na službene jezike i koji se prenose u nacionalni okvir. S jedne smo strane došli nastaviti započeto, a s druge i u središnjim institucijama Europske unije omogućiti vidljivost hrvatskoga jezika u njegovu biranu, standardnu obliku te što bolji uvid u kontinuitet hrvatskoga prevoditeljskog i terminološkog rada, u kojemu smo aktivno sudjelovali i u svojoj državi članici dok je još bila država kandidatkinja. Došli smo razgranati suradnju i učvrstiti veze s nacionalnim stručnjacima i nacionalnom akademskom zajednicom, povezati se u međuinstitucijskoj suradnji u hrvatskoj prevoditeljskoj zajednici u Bruxellesu, Luxembourg i u Frankfurtu, sjedištima institucija EU-a, ugraditi vlastito iskustvo. Nakon nešto više od pet godina rada možemo reći da je utjecaj u svemu – obostran: utječemo (radom) i na nas se utječe: naučili smo da se kvantiteta ne računa bez kvalitete (mjere se istodobno), a u osnovi svega jest poštovanje raznolikosti. I nazivlje se stoga izgrađuje na temelju zajedničkih pojmova, jednako važnih za sve službene jezike u EU-u, a istodobno svaki jezik ugrađuje svoje osobitosti. Na primjer, smjernice za terminološki rad u bazu IATE prenesene su opsežnim i za sve jezike zajedničkim terminološkim priručnikom te dodatno priložima priručniku za svaki službeni jezik zasebno, a upravo je izrada terminološkoga priloga za hrvatski jezik bila jedan od prvih zadataka hrvatskih terminologa. Radi se, naravno, prema međunarodno dogovorenim standardima i terminološkim normama kojima je uspostavljena metoda terminološkoga rada primjenjivoga u višejezičnim zajednicama. U prijevode se ugrađuju nazivi koje struka u Hrvatskoj već ima i upotrebljava (*terminus technicus*), nazivi koji nastaju u EU-u na temelju novih politika, programa i inicijativa – primjerice nazivi sa sastavnicama *policy* (politika) i *management* (upravljanje), imena agencija i tijela EU-a, nazivi sustava, aplikacija i sl., a koji su zapravo izravan proizvod europskih politika, ili nazivi koji nastaju kao posljedica političkih odluka i posebnih pravnih naputaka u

³ www.iate.europa.eu (višejezična interaktivna terminološka baza u koju institucije Europske unije unose nazive na svim službenim jezicima, a dio je naziva i na latinskome; ima više od osam i pol milijuna naziva i 50 milijuna pregleda godišnje)

naglašenijim političkim portfeljima, npr. u sklopu socijalne i ekonomske politike, politike susjedstva ili migracija. Tako u jednome trenutku treba definirati i prevesti *hotspot* kao žarišna točka, odnosno osvijestiti da *hotspot* nije isto što i centar za prihvata i registraciju migranata, u drugome u određenome kontekstu razdvojiti *collaborative economy* (ekonomija suradnje) od *sharing economy* (ekonomija dijeljenja) ili, pak, osvijestiti da nam vlastiti jezik nudi odgovor na pitanje kako ćemo prevesti pridjev *vulnerable* u nazivu *vulnerable group* te kolokacijama *vulnerable borders* i *vulnerable documents*. Nitko se od prevoditelja neće ovdje zabuniti jer naziv je *ranjiva skupina* (u prvome redu trudnice, starije osobe i osobe s invalidnošću) u odnosu na *ugrožene granice* (*vulnerable borders*) i *osjetljive dokumente* odnosno *dokumente osjetljive prirode* (*vulnerable documents*). Iz novije prijevodne prakse – vraćamo u jezik i *vraćenika* jer je u području migracija trebalo načiniti

.....
 Iz novije prijevodne prakse – vraćamo u jezik i *vraćenika* jer je u području migracija trebalo načiniti razliku između *povratnika* – onoga koji se sam dobrovoljno vraća u odnosu na onoga kojega se vraća (kojemu je npr. odbijen zahtjev za azilom).

razliku između *povratnika* – onoga koji se sam dobrovoljno vraća u odnosu na onoga kojega se vraća (kojemu je npr. odbijen zahtjev za azilom). Posao je zahtjevan, količine su dokumenata uistinu velike, a glavna riječ koja se spominje u vezi sa svakim zadatkom jest već spomenuta – kvaliteta. Na nju se osobito pazi tako da se uspoređuju i usklađuju prijevodi, ističu bolja prijevodna rješenja, upućuje na jezične savjete, podsjeća na gramatička i druga pravila hrvatskoga jezika, i posebice administrativnoga stila, dok terminolozi održavaju i terminološke

radionice za prevoditelje utemeljene upravo u praksi prijevoda dokumenata. Usto, Europska komisija ulaže mnogo u stručnu izobrazbu svojih djelatnika, pa se sudjelovanja na predavanjima, radionicama, konferencijama, između ostaloga i na tehničkim radionicama za rad u terminološkim bazama ili, pak, za samostalnu izradbu baza – jednostavno podrazumijevaju.

Kad smo započeli s radom u Europskoj komisiji, naše je temeljno pitanje bilo kako ćemo nadoknaditi proteklo vrijeme u kojemu nas nije bilo, sva ta desetljeća od početka Europske unije (nekoć zajednice) do našega ulaska i dalje, odnosno kako ćemo u našem konkretnom slučaju što bolje, što prije i što više hrvatskih naziva izgraditi i ugraditi u terminološku bazu. Kao odgovor na naše pitanje Terminološka koordinacija, odjel koji u Komisiji upravlja terminološkim radom, a čiji koordinatori pripremaju višejezične projekte i postavljaju pojmove koje dalje terminolozi, svaki za svoj jezik, istražuju, potvrđuju, opisuju, odnosno unose u bazu IATE, uputila nas je na niz smjernica kojima je standardiziran terminološki rad na razini čitave Glavne uprave za pismeno prevođenje, a ujedno se koristimo i već uhodanim primjerima dobre prakse kolega terminologa u drugim jezičnim službama. To ćemo vam približiti na primjeru smjernica o poštovanju intelektualnoga vlasništva pri obradbi naziva. Naime, čest je

izazov u našem radu nepostojanje izvora naziva na hrvatskome jeziku, okolnost u kojoj je referentni pravni propis EU-a, koji bi trebao poslužiti kao podloga za rad, starijega datuma i nije preveden na hrvatski jezik. U tome slučaju potražiti ćemo prijevodno i pravno jednakovrijedne propise EU-a objavljene na hrvatskome jeziku, dodatno uz potvrdu u nacionalnome zakonodavstvu, posegnuti za stručnim i znanstvenim radovima, sve do izravne potvrde naziva u dogovoru s nacionalnim stručnjacima. Pokušat ćemo uz naziv pridodati definiciju iz vjerodostojnoga izvora, postaviti ga u kontekst, dodati izvor za kontekst, upute za jezičnu uporabu (ako ih ima) i druge korisne informacije. Ali upravljanje nazivima nije tako jednostavno – kad se terminolog dogovara s nacionalnim stručnjakom, mora pri unosu podataka u javno dostupnu bazu paziti i na zaštitu njegova osobnoga identiteta pojačanu *Općom uredbom o zaštiti podataka* (poznatom kao GDPR, *General Data Protection Regulation*), a ne može se poslužiti izvorima čak ni ako su javno dostupni ako pritom ne sadržavaju podatak ili izjavu o tome smije li se njihov sadržaj barem djelomice preuzeti, naravno uz obvezatno citiranje. Poštovanje intelektualnoga vlasništva i autorskih prava sastavni je dio poslovne rutine, a naš je zadatak bio da se u nju samo dobro uklopimo.

Naime, u ovih pet godina postalo nam je jasno da ulazak kroz širom otvorena vrata 2013. uključuje i dragocjen poziv da se poslužimo zatečenim iskustvom koje se desetljećima ugrađivalo u Uniji kako bismo od samoga početka za svoj hrvatski uspostavili pravilnu, provjerenu i vrijednu terminologiju kvalitetnim prijevodima, pokušali preskočiti prepreke na koje su drugi nailazili na tome putu, a koje nastaju u novome, živome, brzome, dinamičnome i zahtjevnome okružju – kulturnome i kulturološkome, višejezičnome i višedruštvenome. Iako različiti – na jednak smo se način uklopili u višejezični mozaik u kojemu se svakodnevno primjenjuje geslo Europske unije *In varietate concordia*. To nisu samo lijepe latinske riječi jer smo ovdje uistinu *ujedinjeni u različitosti* koja se poštuje – kulturno, društveno, jezično...

